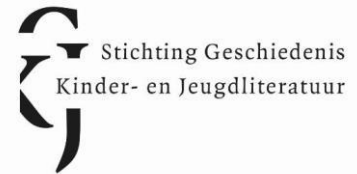

SGKJ-Nieuwsbrief 50

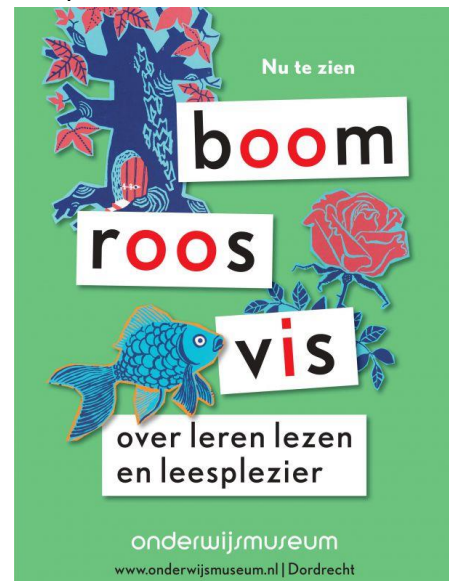
3 maart 2023

Nieuws uit het SGKJ-bestuur

Hierbij ontvangt u de vijftigste editie van onze digitale Nieuwsbrief. Graag willen we de redactie van de Nieuwsbrief van harte feliciteren met deze jubileumeditie, in het bijzonder Jeannette Kok die vanaf het eerste nummer betrokken is bij de Nieuwsbrief. Een felicitatie die vanzelfsprekend gepaard gaat met veel dank. Dankzij de inspanningen van de redactie worden veel nieuwtjes en berichten aangaande de geschiedenis van de kinder- en jeugdliteratuur breed verspreid.

Uit de reacties op het door Walter Gerritsen van der Hoop geschreven Nieuwjaarsgeschenk, dat de SGKJ-vrienden nog voor de jaarwisseling hebben ontvangen, kunnen we concluderen dat het boekje over Chr. van Abkoude een goede ontvangst heeft gehad. Nog niet iedereen heeft voldaan aan het meegestuurde verzoek om de donatie 2023. Wij hopen natuurlijk dat dit alsnog gebeurt. Inmiddels wordt al weer gewerkt aan het Nieuwjaarsgeschenk 2023-2024. Wie de auteur is, blijft zoals altijd geheim.

We kijken uit naar de excursie naar het Nationaal Onderwijsmuseum in Dordrecht op 10 maart a.s.. Hier zullen we, na een inleiding van conservator Jacques Dane, de tentoonstelling [boom roos vis, over leren lezen en leesplezier](#) bekijken.

Kort na deze excursie wordt de uitnodiging verstuurd voor de voorjaarsstudiedag, die op 21 april plaatsvindt in de Universiteitsbibliotheek Utrecht (UBU). Rond het thema 'Tweelingen en andere duo's in oude kinderboeken' zullen verschillende sprekers die dag een lezing houden over meer en minder bekende tweetallen uit kinderboeken. Ook is er gelegenheid om oude kinderboeken uit de collectie van de UBU te bekijken. De dag wordt feestelijk afgesloten met de uitreiking van de Hieronymus van Alphen Prijs 2023. Nieuw op deze studiedag is de inrichting van een zogenaamde 'boekentafel', waarop

deelnemers oude kinderboeken kunnen neerleggen om weg te geven. Hebt u enkele titels in de kast, waar u afstand van wilt doen, neem ze gerust mee.

De voorbereiding van het volgende nummer van het tijdschrift *SGKJ-Berichten* is in volle gang. Het belooft weer een mooie editie te worden met interessante artikelen.

Boeiende bijdragen vindt u ook op de [website van de SGKJ](#). Kijkt u vooral ook eens bij de [blogs](#). En misschien wilt u zelf een keer een blog schrijven, bijvoorbeeld over een bijzondere vondst of over een boek uit uw jeugd. In dat geval kunt u contact opnemen met Toin Duijx (toin@duijx.net) voor overleg over het onderwerp. Ook kan hij u de richtlijnen voor het schrijven van een blog toesturen.

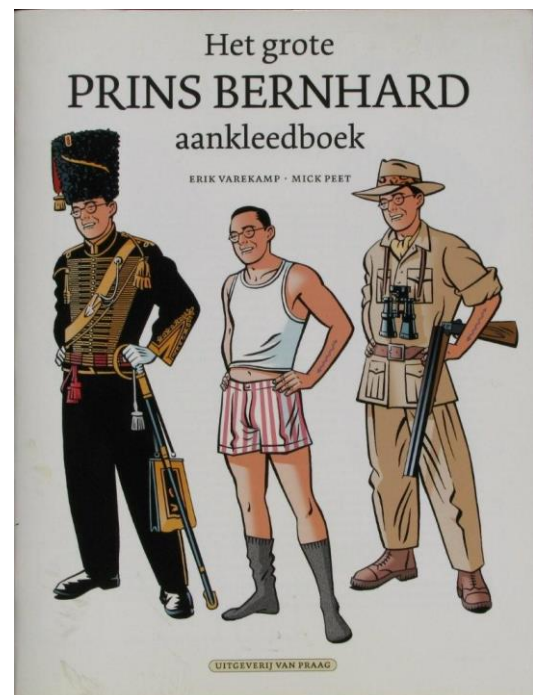
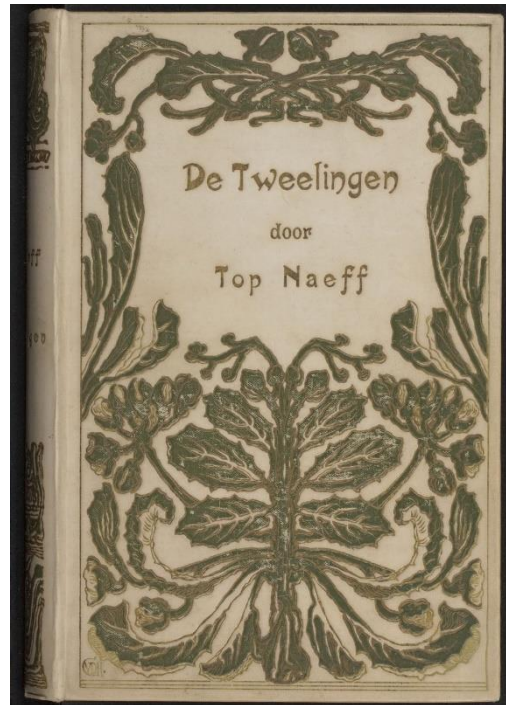
Tijdens bestuursvergaderingen wordt regelmatig over de toekomst van de SGKJ gesproken. Hoe kunnen we nieuwe vrienden werven? Moeten we doorgaan op de ingeslagen weg? Of moeten we juist ons beleid aanpassen? Graag betrekken we daar onze vrienden bij. Daarom zijn we bezig met het samenstellen van een enquête waarmee we uw ideeën over de activiteiten van de SGKJ willen inventariseren. U hoort daar nog over. Maar eerst zie ik u graag in Dordrecht en/of Utrecht.

Janneke van der Veer,
voorzitter SGKJ

SGKJ-activiteiten

Bijzondere boekvormen

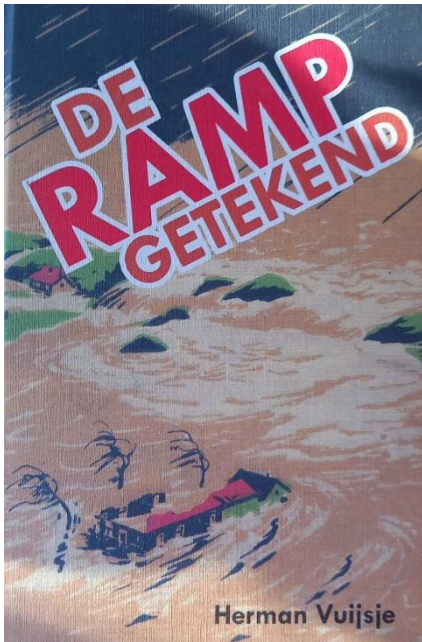
Een vreugdevolle mededeling voor alle verzamelaars en geïnteresseerden in bijzondere boekvormen: het [overzicht](#) dat Aernout Borms heeft gemaakt met voorbeelden van deze boekvormen is geheel nagekeken en ontbrekende afbeeldingen zijn toegevoegd. Met dank aan Marcel Rijs en Karin Vingerhoets van de Koninklijke Bibliotheek. Het overzicht is te vinden op de SGKJ-website, via 'Over de SGKJ', en 'Informatie voor verzamelaars'. Hiernaast een voorbeeld van een 'aankleedpoppenboek'.

Nieuws

De watersnoodramp in 1953 is deze maand uitgebreid herdacht. De verhalen van mensen die het meemaakten werden in woord en beeld gedeeld. In [Delpher](#) zijn de eerste krantenberichten te zien waaruit blijkt dat het enige tijd duurde voor de omvang van de ramp duidelijk werd.

Tien jaar geleden verscheen een boek van Herman Vuijsje over illustraties in kinderboeken over de ramp. In de *SGKJ-Berichten* (no. 77, april 2013) werd de publicatie vermeld, zie hieronder. Het geenszins verouderde boek is via Boekwinkeltjes nog te koop.

De ramp getekend : hoe de watersnood in kinderboeken werd verbeeld / Herman Vuijsje. – Zaandam : Sjaalman Media, 2013. – 112 p. : ill. ; 21 cm. – Uitgegeven in samenwerking met het Watersnoodmuseum in Ouwerkerk. – ISBN 978 90 81589048.

Ter gelegenheid van de zestigste herdenking van de ramp op 1 februari 1953 verscheen een boek van Herman Vuijsje, journalist en socioloog. Hij onderzocht zo'n veertig kinderboeken die na de ramp werden uitgegeven. In 1953 waren dat er al dertien! De auteur heeft gekeken naar de opeenvolging van de gebeurtenissen zoals die in de boeken wordt geschetst, en naar de verschillen in vorm en inhoud die in de loop van de tijd in boeken over de watersnoodramp zichtbaar worden. Hij ziet daarbij een patroon dat zich goed laat vergelijken met veranderingen in het beeld van de Tweede Wereldoorlog. Centraal in het boek staan de illustraties, die deels gebaseerd zijn op tot icoon geworden foto's. In het boek zijn er zo'n honderd opgenomen.

De hier getoonde illustraties zijn van Jan Lutz, uit *Ik worstel en kom boven* door K. Norel (1953).

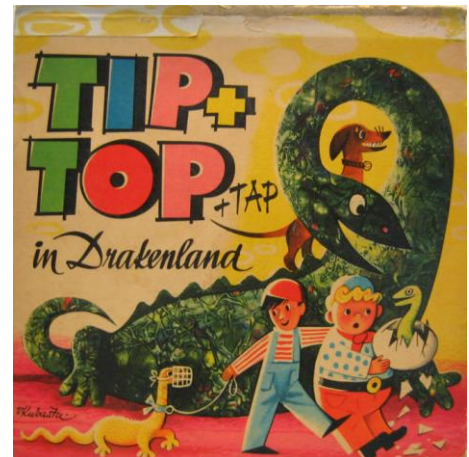
Tentoonstellingen

[Huis van het boek](#) in Den Haag heeft tot 5 maart 2023 een tentoonstelling over het *Songbook* van Ruud de Wild. Een van de thema's is kinderliedjes. Een mondelinge traditie, de liedjes werden van generatie op generatie doorgegeven, zonder dat ze echt werden opgeschreven. Veel van die kinderliedjes stammen uit de 19e of 20e eeuw. Ruud de Wild gaat met Martine de Bruin van het Meertens Instituut in gesprek over de [historie van kinderliedjes](#).

Internet

Tip en Top Karin Vingerhoets schreef een [blog](#) over de verwerving van het boek *Tip en Top op de maan* van de Tsjechische kunstenaar [Vojtěch Kubašta](#) voor de collectie van de Koninklijke Bibliotheek. Daarmee zijn alle acht - technisch zeer knappe - Nederlandstalige pop-upboeken over Tip en Top uit de jaren 60 van de 20e eeuw aanwezig. Op internet is een [artikel](#) met een uitgebreide bibliografie van het werk van deze paper-engineer geplaatst met heel veel illustraties.

Collectie bibliotheek Radboud Universiteit

Op 11 november 2022 waren de SGKJ-Vrienden te gast bij de Radboud Universiteit in Nijmegen. De directeur van Radboud Erfgoed gaf toen een overzicht van de groei van de collectie, en stipte de problemen aan bij het selecteren van jeugdboeken in het totale bibliotheekbezit. Sinds kort staat op de website van de UB Nijmegen een [pagina](#) met een selectie uit diverse collecties, met onder andere een themapagina over kinderboeken. Een tiental boeken is gedigitaliseerd te bekijken.

Het roodkapje-syndroom. In het programma van Pointer over het onderzoek 'Van wie is de natuur' werd bekeken hoe Nederland omgaat met de wolf. Theo Meder, hoogleraar Volksverhaal en Vertelcultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen, geeft aan dat de wolf nooit van zijn slechte imago is afgekomen. Met het sprookje *Roodkapje* werden volgens Theo Meder jonge meiden gewaarschuwd voor volwassen mannen die hen wilden verleiden. Deze versie circuleerde in de zeventiende eeuw. "De gedachte was: de wolf kan je doodbijten, maar wil ook met je naar bed." Zie de blik van de wolf op de illustratie hiernaast uit *Roodkapje* (K.H. Schadd, 1868). De platen zijn van de Engelse drukker Kronheim & Co.

Straffen op school

In *Historiek* staat een item over lijfstraffen op school. Dat zal het leesplezier niet bevorderd hebben... In *Nuttige en vermakelijke prentenkamer voor de jeugd*, bevattende 67 leerrijke afbeeldingen, met daarop toepasselijke versjes van Gerard Oortman (4^e druk, G.B. van Goor, 1845) is te zien welke strafwerktuigen op school werden gehanteerd. De schoolmatres ('tresje') hanteert hier de gard, en de meester een plak. Ook over andere onderwerpen is dit boek het bekijken waard: op de linkerpagina's staan gedichten, en op de rechterpagina's houtsnedes met daaronder een vierregelig vers over de omgang met kinderen, diverse beroepen, vertegenwoordigers van vreemde volken en dieren.

Hoe naaftig leeren deze twee,
'T bewondrenswaardig A. B. C!
Doch de aandacht komt niet uit het hart;
Maar uit de vrees voor tresje's gard,
A 4

Ei, meester! steek die booze plak
Maar in uw borst, of in uw zak:
De knaap behoeft geen straf te vreezen,
Dewijl hij prompt zyn les kan lezen.
A 5

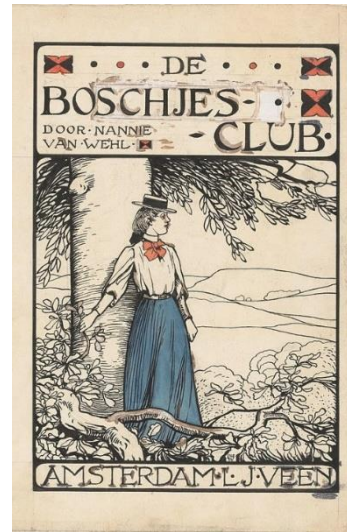
Streekgebonden jeugdliteratuur

Nannie van Wehl

Onze goede SGKJ-vriendin Suus Boef heeft zich jarenlang beziggehouden met het maken van een overzicht van het werk van haar grootmoeder Susanna Lugten-Reys, als schrijfster van jeugdboeken bekend onder de naam Nannie van Wehl. Daarover schreef zij eerder in de *SGKJ-Berichten*. Haar verzameling bestaat behalve haar boeken, uit een ruime kastplank vol bijeengeschaapte kopieën van artikelen en “stukjes” die zij in meer dan 50 tijdschriften publiceerde. Zo’n collectie mag niet verloren gaan en nu is SGKJ-vriend Rens Strijbos (zijn vrouw Ria is heel in de verte

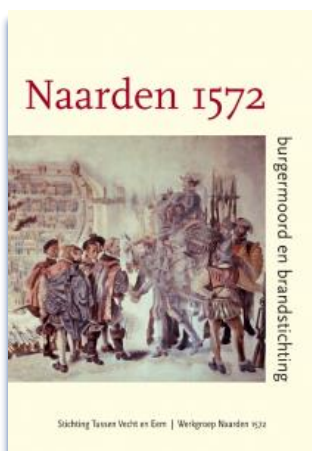

familie van Suus Boef) aan de slag gegaan om alles te digitaliseren. Op zijn website '[Achter de rug](#)' is nu veel terug te vinden, zoals alle boekomslagen en gegevens daarover, maar ook alle bijdragen in tijdschriften. Het moet een enorme klus geweest zijn voor Rens Strijbos, echt geweldig dus dat de [collectie van Suus Boef](#) nu is opgenomen op zijn mooie website. Het bandontwerp van de afbeelding hierboven is van L.W.R. Wenckebach (1905). Hiernaast de uitgave van G.B. van Goor Zonen, met een band van Nans van Leeuwen (3^e dr. 1932).

Toin Duijx

Bijzondere uitgaven

Naarden 1572, Burgermoord en brandstichting. Uitgave van Regionaal historisch genootschap Tussen Vecht en Eem, dec. 2022. 128 p., € 9,50, verkrijgbaar via www.tussenvechteneem.nl/winkel.

Herenkingsboek over het dramatische lot van Naarden in 1572, samengesteld door een team van historici onder leiding van Henk Michielse. Nieuwe invalshoeken komen aan bod evenals het ooggetuigenverslag van Lambertus Hortensius. Hoe werd de moord op de burgers van Naarden gezien vanuit Spaans gezichtspunt? Hoe krabbelt de stad weer op? Hoe werd zo’n drama herdacht in latere eeuwen en afgebeeld? Frits Booy beschrijft hoe latere jeugdliteratuur ermee omging.

Een boek herlezen

Alledaags racisme in (jeugd)literatuur

De *Schat in het Zilvermeer* stond uitnodigend in een straatkastje met boeken.

‘Neem me mee’, meende ik te horen.

‘Ik heb het vroeger al gelezen’, antwoordde ik.

‘Ja, en toen vond je het spannend en leuk. Wil je het niet nog eens proberen? Het is een boek van vroeger!’, fleemde het kastje.

‘Vroeger is dood en het was toen helemaal niet leuk’.

Ik nam het boek mee en begon het die avond te lezen en dat viel niet mee. Karl May is in deze vijfde druk van de Het Spectrum-uitgave uit 1965 een man van uitleggen en lange dialogen en eindeloze landschapsbeschrijvingen. Niet een vlotte verteller, kortom. Toch wilde ik het uitlezen, maar waarom? Omdat ik volgens mijn moeder mijn bril aan dit boek heb te danken. Tenminste, dat zei ze altijd, als ze me betrapte met het boek en een zaklantaarn die je nu eenmaal nodig hebt om onder de dekens te lezen.

‘Je verpest je ogen!’

Ik geef het toe, rond die tijd kreeg ik inderdaad een bril voorgeschreven.

Merkwaardig genoeg, kon ik me van de inhoud van het verhaal aanvankelijk niet veel herinneren. Dat veranderde nadat ik me door de eerste honderd bladzijden met elkaar bestrijdende ‘Westmannen’ had geworsteld. Er begonnen mij ook dingen op te vallen, die ik vroeger vast niet gezien had, laat staan onthouden.

Zo kwam ik al op bladzijde 17 deze passage tegen: ‘Een neger, die bij de machines van het schip bezig was, had zijn nieuwsgierigheid niet kunnen bedwingen en was naderbij geslopen. De kapitein gelastte hem onmiddellijk weer aan het werk te gaan. Toen de zwarte niet onmiddellijk gehoorzaamde, greep de kapitein een stuk touw en gaf hem hiermee een paar klappen’.

Een van boeven aan boord van de raderstoomboot ziet het en concludeert: ‘Die nigger is niet op de kapitein gesteld, geloof ik. We moeten het met hem aanleggen. Een paar dollars doen wonderen bij zo’n zwarte’.

Op blz.149 kwam ik het woord ‘jodenfooi’ tegen. ‘Hè?’ Ik ken de uitdrukking, die werd net als ‘jodenlijm’ en ‘jodenkerk’ regelmatig bij ons in de Jordaan gebezigd. In een boek had ik het woord echter nog nooit gezien. Het werd nog prangender op blz 163. We zijn dan een heel stuk verder in het verhaal.

Hoofdrolspeler Old Firehand bedenkt een plan om een overval door boeven te verhinderen. Hij legt zijn plan voor aan iemand die graag wil meewerken en die zegt: 'Mijn neger die trouw en zwijgzaam is, zal de paarden verbergen en verzorgen'.

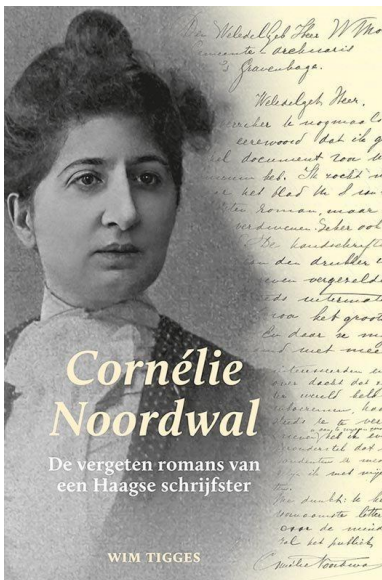
Dat komt dus wel goed en zo is het ook. Met hulp van bevriende 'roodhuiden' kunnen de boeven uiteindelijk worden verslagen.

De *Schat in het Zilvermeer* moet door miljoenen jonge lezers zijn gelezen. Miljoenen jonge lezers hebben de kwalificaties die Karl May gaf aan 'zwarten' ter harte genomen zonder dat er ooit ernstige maatschappelijke bezwaren tegen zijn denigrerende taalgebruik werden geuit. Dat gebeurde pas in augustus 2022 toen er in Duitsland ophef ontstond over een nieuwe Karl May-uitgave.

Daar wisten mijn zaklantaarn en ik vroeger nog niets van.

Dirk J. Tang

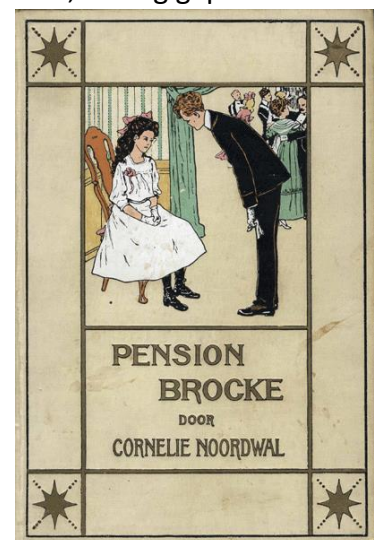
Vakliteratuur

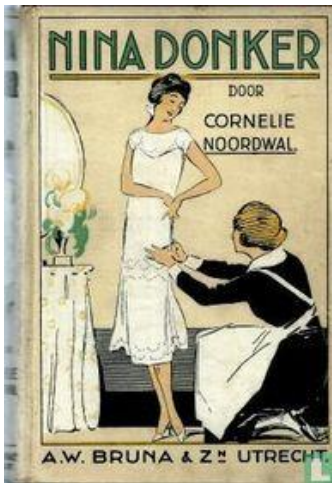
Cornélie Noordwal. De vergeten romans van een Haagse schrijfster / Wim Tigges. Uitgeverij Verloren, 2023. – 174 p. - ISBN 9789464550429 ; € 20,-.

De (jeugdboeken)schrijfster Cornélie Noordwal (Den Haag, 1869- Parijs, 1928) komen we in de overzichtswerken van de geschiedenis van de jeugdliteratuur amper tegen. In *De hele Bibelebontse Berg* komt zij helemaal niet voor en in *Het land van waan en wijs* wordt zij slechts één keer terzijde genoemd. Toos Zuurveen bespreekt enkele boeken van haar in *Van zedenleer tot Bruintje Beer*, maar echt gedegen analyses zijn dat niet en over de auteur zelf wordt weinig verteld. In 1993 schreef Mirjam van Hengel in het tijdschrift *Vooy's* over haar onder titel 'Verguisd, vergeeld en vergeten.' In 2002 schreven Hans Parks en Louis Putman in *Uitgelezen boeken* een artikel onder de titel 'Cornélia Noordwal: veel gelezen, weinig geprezen'.

Nu is er een boek verschenen over Cornélie Noordwal, met als ondertitel 'De vergeten romans van een Haagse schrijfster'. Noordwal was ooit een van de meest gelezen vrouwelijke auteurs, maar na haar dood zijn haar voordien nog regelmatig herdrukte romans vrijwel volledig in de vergetelheid geraakt. Zij schreef in totaal twaalf boeken, waarvan een deel voor jongeren, en enkele korte bijdragen in tijdschriften zoals *De Hollandsche Lelie*. Ik had graag in het boek veel over haar leven willen lezen, maar dat komt weinig aan bod in het boek, er is weinig bekend over deze auteur die haar hele leven ongetrouwd is gebleven.

Wat we in dit boek wel krijgen zijn heel uitgebreide analyses van alle boeken, met veel citaten. Dat zij in de academische wereld weinig aandacht kreeg, is vooral te wijden aan het feit dat de literaire kritiek met name vanaf de dertiger jaren haar heeft 'gediskwalificeerd als producent van zogenaamde 'damesromans'. Wim Tigges, oud-universitair docent middeleeuwse en moderne letterkunde, wil haar werk 'opwaarderen', ook al ziet hij ook wel de zwakke kanten van deze auteur.

De eerste drie boeken die zij schreef zijn boeken voor (oudere) meisjes die allemaal best veel herdrukken hebben beleefd. Daarna schreef zijn enkele 'Haagse' romans, spelend in Den Haag. Een later boek, *Nina Donker* wordt dan weer getypeerd als een boek voor 'bakvisschen'. Tigges beschrijft chronologisch alle twaalf boeken, waarbij hij haar stijl soms vergelijkt met auteurs als Louis Couperus en Charles Dickens. Soms had ik het gevoel dat zijn interpretaties wel enigszins gekunsteld voor een opwaardering van het werk van Noordwal worden gebruikt. Opvallend vaak verwijst hij naar Hans Pars en Louis Putman die in 2002 in *Uitgelezen boeken* een artikel aan Noordwal heeft gewijd en wijst deze auteurs op fouten of verkeerde interpretaties in die bijdrage.

Uit de analyses van de boeken blijkt de sociale bewogenheid van Cornélie Noordwal, haar betrokkenheid bij het leven van kinderen, en van werkende vrouwen zoals dienstbodes, winkeljuffrouwen en onderwijzeressen, haar verzet tegen het standsbesef, en, als joodse, tegen het laatnegentiende-eeuwse antisemitisme.

Na lezing van de uitgebreide analyse en citaten heb ik het gevoel de boeken zelf niet meer te hoeven lezen. Een aantal boeken van Noordwal zijn te lezen via de [DBNL](#).

Toin Duijx

Dola, Over haar schrijverschap en de hele mikmak / Mirjam van Hengel.

De Bezige Bij, 2022. - 304 p. ISBN: 9789403150611 ; € 25,-.

Dola de Jong (1911-2003) schreef naast haar romans verschillende kinderboeken, maar het lukte haar niet om over haar eigen jeugd te schrijven; de Tweede Wereldoorlog zat haar in de weg.

Dola vlucht in 1939 net op tijd naar Tanger, waar ook haar toekomstige man, de kunstenaar Jan Hoowij naartoe komt met een bootje. Het is een tussenstation voor een overtocht naar Amerika. Haar hele familie wordt door de Duitsers afgevoerd en vermoord.

In New York, ca. 1947

In haar bagage twee dikke meisjesboeken, het kinderboek en de nieuwste, pas verschenen roman. Alleen haar broer overleeft de oorlog.

Mirjam van Hengel beschrijft het leven van Dola de Jong. Zij schetst een beeld van een vrouw die voortdurend haar zelfstandigheid blijft behouden ondanks haar vlucht, ondanks haar mislukte huwelijken en ondanks de geringschattende opmerkingen van collega-schrijvers. Haar moeder stierf toen Dola drie jaar oud was, en haar vader hertrouwde toen zij dertien was. Met haar stiefmoeder had zij geen geweldige relatie. Dola wilde danseres worden, maar daar was haar vader, een rijke middenstander, drie chique kledingzaken van de firma M.S. de Jong, erg tegen. Via een omweg weet zij toch dansles te krijgen. Toen ze 21 jaar was ging zij het huis uit en vertrok naar Amsterdam, waar zij een kamer in een keurig meisjespension in de Vondelstraat neemt. In Amsterdam moet ze geld verdienen en neemt dan een baantje als typiste en komt dan terecht bij [mw. Riemens-Reurslag](#), 'dat gelardeerd krenge', die wij kennen als deskundige op het gebied van de jeugdliteratuur in die tijd.

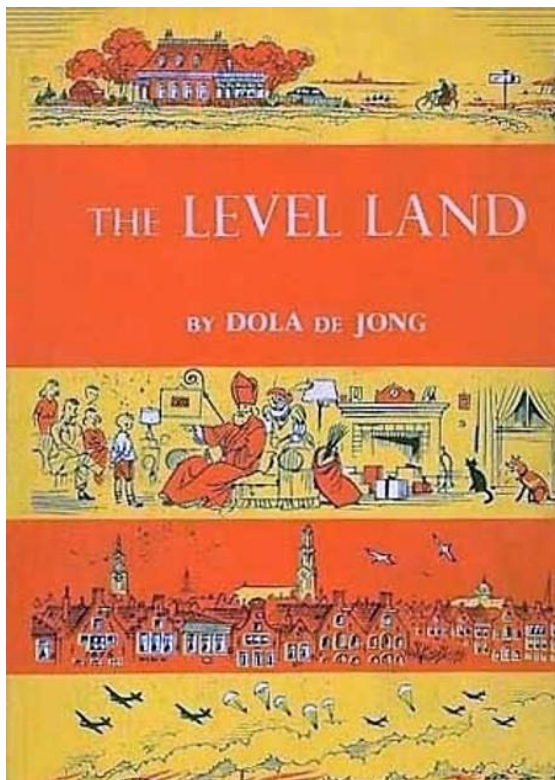
Dola de Jong ziet wat er in Duitsland allemaal gebeurt met de Joden en besluit Nederland te ontvluchten (en weet haar familie hiervan niet te overtuigen). Uiteindelijk komt zij in Amerika terecht waar zo onder andere in een circus als danseres werkt. Ze blijft de rest van haar leven in Amerika wonen, ook al gaat ze soms even terug naar Nederland, vooral om haar broer Ian, met wie ze ook geen makkelijke relatie heeft, op te zoeken. Ook vond zij het moeilijk om terug te gaan naar haar thuisland, vanwege een schuldgevoel omdat zij de oorlog wel overleeft heeft door op tijd te vluchten. Mirjam van Hengel weet leven en werk goed te combineren om een mooi beeld van deze bijzondere auteur te geven, maar zij interpreteert wel erg veel en veel uitspraken kan zij niet onderbouwen met bronnen (vooral niet waar het gevoelsleven van Dola de Jong betreft). Ze legt Dola woorden in de mond die 'fictief' zijn en er is dan ook geen sprake van een échte biografie, maar meer een vorm van gefictionaliseerde biografie. Ook onderbreekt zij soms het verhaal met verwijzingen naar de tegenwoordige tijd, verwijzingen die overbodig zijn. Ik vond dit soms storend. Zij citeert regelmatig uit brieven, vooral interessant zijn die met haar uitgeefster in Nederland, Alice van Eugen-Van Nahuys van uitgeverij Querido.

Het verhaal van Mirjam van Hengel is gefictionaliseerd en te vaak geeft zij aan welke emoties Dola de Jong bij bepaalde gelegenheden heeft, zonder die te onderbouwen uit bronnen. Dola de Jong begon haar schrijfcarrière in samenwerking met Miep Moussault. Van beider hand verscheen in 1933 'Pieter loopt een blauwtje', een 'bakvischroman'. In haar jeugdboeken komen aspecten naar voren uit het leven van Dola de Jong, zoals in het meisjesboek 'Tussen huis en horizon' de hoofdpersoon, net zoals Dola ooit deed, haar geliefde de wacht aan zegt omdat haar werk op de eerste plaats komt. Ze schreef teksten voor oudere meisjes 'voor van die stinkbladen'. In 1938 en 1939 verschenen 'Tussen huis en horizon' en 'Gastvrouw in het groot' (beide boeken met illustraties van Rie Reinderhoff). Meisjesboeken in de traditie van die tijd met een 'goeie, eigenzinnige pen, een scherp oog voor karakters en een uitgesproken kijk op de positie van vrouwen.'

Voor jonge kinderen schreef zij verhalen die al snel erg populair werden. Deze verschenen in 'Barentje Bas', 'Van Klaas Vaak en zijn brave Zandkabouters' en 'Knikkernik, Knakkernak en Knokkernok'. De laatste twee verschenen nog voor de oorlog als boek, het ene geïllustreerd door Phiny Dick, het tweede door haar man, Marten Toonder.

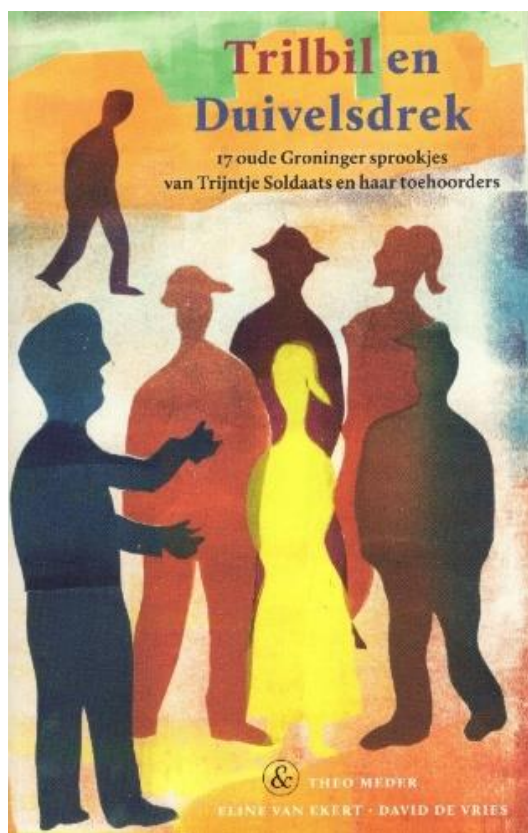

Gastvrouw in het groot

'The Level Land' (met illustraties van Peter Spier) verscheen in 1943 in Amerika, het eerste jeugdboek over de Tweede Wereldoorlog. Over een Nederlands doktersgezin op de Veluwe dat een joodse jongen in huis neemt. Zij ontving hiervoor de Child Study Association Prize en het boek werd vaak herdrukt en vertaald. Er is nog veel meer over haar moeilijke leven te zeggen, over de invloed die haar vlucht voor de oorlog op haar verdere leven en boeken heeft gehad. Een indrukwekkende vrouw, maar ook iemand die het voor zichzelf en haar familie en 'werkcontacten' vaak erg moeilijk maakte.

Toin Duijx

Trilbil en duivelsdrek, 17 oude Groninger sprookjes van Trijntje Soldaats en haar toehoorders / Eline van Ekert, David de Vries, Theo Meder. Uitgeverij Sterck & De Vreese, 2022. - 160 blz. - ISBN : 9789056159665 ; € 19,90.

Een heel bijzonder sprookjesboek uit Groningen.

‘Vertelseltjes door de vrouw van Wybe Wybrands in de wandeling genaamd Trijntje Soldaats verteld aan G A Arends en K A Arends ten huize van hunnen vader A C Arends in hunne kinderjaren, alwaar die vrouw menigmaal werkzaam was om klederen te herstellen enz. en opgeschreven door Gerrit Arends Arends toen ter tijd, pl. m. 1800 tot 1804.’

Zo begint het schrift, een ongebruikt kasboek van zijn vader, waarin een jongetje van elf jaar oud, dat nog met een ganzenveer moest schrijven, de verhalen die hij hoorde van Trijntje Soldaats opschreef. De verhalen werden gepubliceerd in 1928 in ‘Het boek van Trijntje Soldaats’ en is ‘welbeschouwd het mooiste, interessantste en meest unieke sprookjesboek dat ooit in Nederland is

uitgegeven (met houtsneden van kunstenaars uit het Groningse kunstenaarscollectief De Ploeg.

Nu is een boek verschenen waarin de verhalen worden beschreven, toegelicht en een wetenschappelijk verantwoorde ‘diplomatische’ (dat wil zeggen: letterlijke) editie van een sprookjesmanuscript uit 1804 wordt gegeven .

Wie was Trijntje?

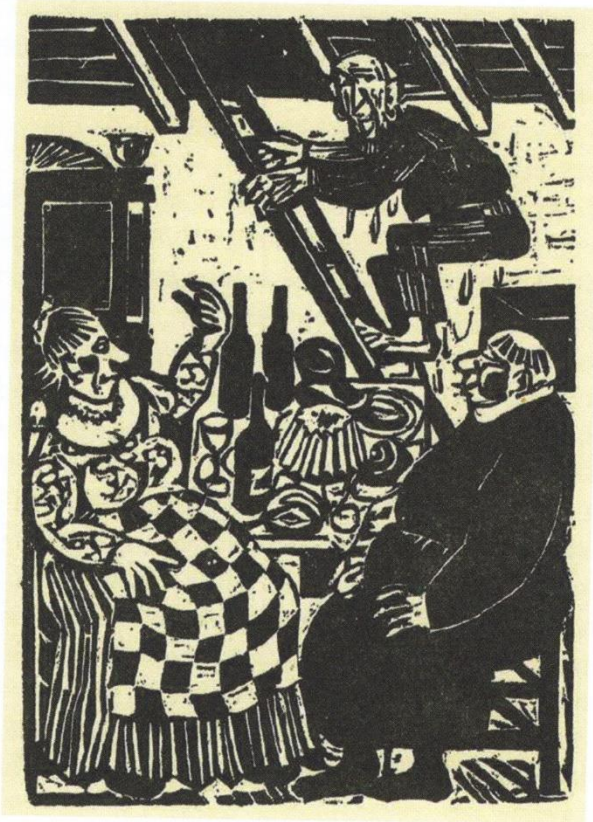
Trijntje werd op 19 januari 1749 geboren als Katharina (Trijntje) Alberts in het Groningse wierdedorp Ezinge. Waarschijnlijk is zij korte tijd naar de dorpschool geweest, maar schrijven kon zij niet en lezen zal ook niet veel voorgesteld hebben. Volgens Theo Meder kunnen we dus aannemen dat de verhalen die zij vertelde uit de mondelinge overlevering afkomstig zijn. Haar bijnaam was Trijntje Soldaats, vanwege haar eerste huwelijk met een Duitse soldaat. Nadat in 1801 de moeder van de broertjes Gerrit en Kees Arends overleed, kwam de 52-jarige Trijntje Wijbrands regelmatig bij het gezin om kleding te verstellen, maar waarschijnlijk ook om te wassen, te koken en op de kinderen te passen. Op zeker moment begon Trijntje sprookjes te vertellen aan Gerrit en Kees. De oudste van de twee, Gerrit, schreef de zeventien verhalen die hij hoorde in het schriftje dat hij liefkozend zijn “Vertelsel Boektje” noemde en waarin hij het jaartal 1804 vermeldde. Op dat moment was Gerrit 11 jaar oud, en zijn broertje Kees was 7 jaar.

Gerrit Arendse Arends

Gerrit werd geboren in 1793 en het is heel bijzonder dat hij de zeventien verhalen heeft opgeschreven zoals hij ze gehoord heeft. Natuurlijk niet tijdens het vertellen, dus hij zal een en ander

een heel klein beetje aangepast hebben wat woordgebruik betreft. En een standaardspelling bestond toen nog niet. Bij twee vertellingen heeft waarschijnlijk zijn broertje meegeholpen. Het was zeker een slimme jongen en hij heeft het zelfs nog tot burgemeester geschopt van Ezinge.

Het manuscript

Houtsneede van Johan Dijkstra (1928): De druipnatte schuitschipper klimt naar zolder en ziet hoe de boerin en de paap zich tegoed doen aan lekkernijen

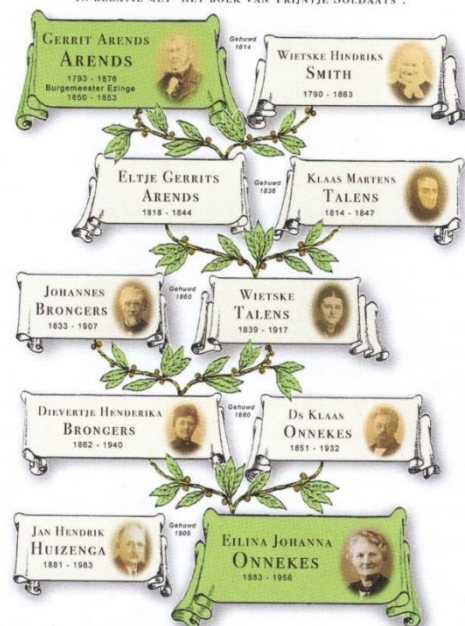
In een stamboom wordt mooi aangegeven wat de familieverwantschap is tussen Eilina Huizenga-Onnekes en haar betovergrootvader Gerrit Arends Arends.

Schitterende verhalen

De sprookjes gaan in veel gevallen over de spannende avonturen van mannelijke helden, gewone mensen als schippers, soldaten, boeren, vissers, kooplui. Zij beleven soms wel akelige avonturen, bijvoorbeeld in een spookkamer waar Trilbil, een overleden koukleum, opgewarmd moet worden om weer tot leven te komen. Het wemelt in de spookkamer van de geesten met witte pruiken op en dan komt er tot overmaat van ramp ook nog een skelet in delen door de schoorsteen vallen, die zichzelf vervolgens weer in elkaar zet. De verhalen zijn dus geen sprookjes zoals we die nu kennen. Theo Meder beschrijft heel gedegen van alle verhalen welke elementen in vroegere verhalen al naar voren komen. Uitermate boeiend om te lezen hoe de verhalen in een bepaalde traditie staan.

Theo Meder, de volksverhaalonderzoeker van het Meertens Instituut en bijzonder hoogleraar Volksverhaal en Vertelcultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen, beschrijft uitgebreid de zwerftocht van het manuscript. In de jaren twintig van de vorige eeuw komt het schriftje in handen van de volkskundig geïnteresseerde Eilina Huizenga-Onnekes, en zij geeft in 1928 de verhalen uit in een bibliothele tekst-editie, oplage zeshonderd exemplaren, met mooie houtsnedes.

AFSTAMMING VAN GERRIT ARENDS ARENDS t/m EILINA JOHANNA ONNEKES
IN RELATIE MET 'HET BOEK VAN TRIJNTJE SOLDAATS'.

Stambomen collectie familie Huizenga

Een 'diplomatische editie'

Het manuscript van Gerrit is inmiddels in bruikleen geschonken aan de Athenaeumbibliotheek in Deventer, en daar hebben ze voor de onderzoekers van alle bladzijden foto's gemaakt in hoge kwaliteit. In het boek staan op de linkerpagina de foto's en op de rechterpagina de transcripties. Afschriften die ook alle spel- en schrijffouten laten zien, alle doorhalingen en correcties, zelfs de afgescheurde hoeken van bladzijden. Het is een genot om de verhalen te lezen, en gelukkig geven veel voetnoten steeds een toelichting bij bepaalde woorden.

Toin Duijx

Internationale collecties

Bryn Mawr College

Bij toeval kwam ik terecht op de site van het Bryn Mawr College. Op de website staat dat Bryn Mawr 'a distinguished women's college' is in Pennsylvania.

In 2016 ontving Bryn Mawr College een grote schenking van oud-leerling [Ellery Yale Wood](#): 20.000 kinder- en jeugdboeken voor meisjes. In een blog met de titel [To Increase Your Delight](#) is te lezen hoe de medewerkers deze schenking in ontvangst namen.

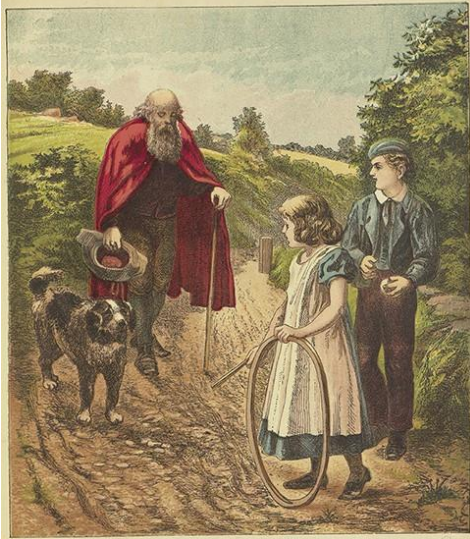
Een virtuele tentoonstelling 'The girl's own book' samengesteld door conservator Marianne Hansen, vormt een mooie inleiding over verschillende genres en onderwerpen. Met stukken over abc-boeken, eerste leesboeken, opvoedkundige teksten, deugd en ondeugd, manieren van illustreren, sprookjes, volksverhalen, poppenboeken, schoolverhalen, tijdschriften, huishoudelijke kennis, nonsensverhalen, boeken ter vermaak, speelboeken en beweegbare boeken, navolgingen van bekende boeken.

Ellery Yale Wood studeerde af in de jaren vijftig en verhuisde naar Engeland waar ze in een antiquariaat ging werken en een bijzondere collectie kinder- en jeugdboeken voor meisjes bij elkaar bracht. Na haar overlijden werd de hele collectie van 20.000 delen, van achttiende-eeuwse anti-slavernij pamfletten tot de eerste drukken van Harry Potter, geheel geschonken aan Bryn Mawr. De ontvangst en het uitpakken van de collectie (634 dozen) in 2016 wordt in een [blog](#) beschreven. Er zijn meer blogs te vinden over boeken uit deze collectie: [Goody two shoes](#), [Struwwelpeter](#) en navolgers, [beschrijvingen van inheemse volken](#), over [Beauty and the beast](#), [prijzboeken](#), over de [golliwog](#), een boek over [Dutch dolls](#) van Kathleen Ainslie, en [tijdschriften voor meisjes](#). De originele versies van negentiende-eeuwse Nederlandstalige prentenboeken kunnen in het

algemeen alleen worden ontdekt wanneer de illustraties herkend worden. Titels en namen van auteurs, illustratoren of uitgevers worden bij bewerkingen veranderd of weggehaald. Het achterhalen van originele titels is dus puur toeval.

In een blog getiteld '[Home for the victorian holiday](#)' staat een afbeelding die ik herkende. De titel die er bij staat is *The good children*. Ik herinnerde me een prentenboek over een blinde man, en na enig speurwerk in het CBK bleek een zelfde afbeelding te staan in het boek [Blinde Maarten](#) door Agatha (G. Theod. Bom, 1873).

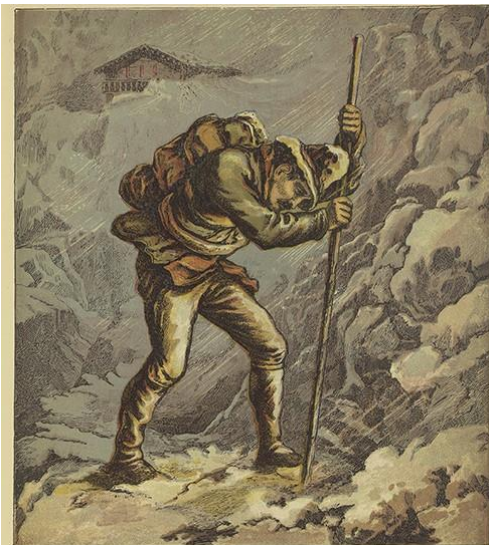

The good children

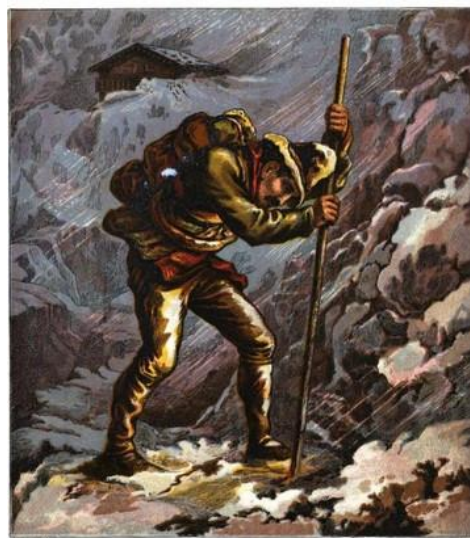

Blinde Maarten

Ik herkende nog een afbeelding in de blog, deze was getiteld [Hector the Dog](#). Die prent was ik tegengekomen in een boek met grote platen over een redding van een bijna bevroren man in besneeuwde bergen door kloosterlingen met een hond. De Nederlandse titel lijkt totaal niet op het Engelse origineel: [In de sneeuw, eene kerstvertelling](#) door R. Koopmans van Boekeren (H.J. ter Gunne, 1869). Zoals gebruikelijk zal een geheel nieuwe tekst bij de platen zijn gemaakt, en soms zijn de platen opnieuw op steen gezet.

Hector the dog

In de sneeuw

Jeannette Kok

Recente aanwinsten

In een kringloopwinkel in Zutphen kwam ik een boekje tegen getiteld: **Het Hongaarse vriendinnetje**. Geschreven door Hetty Drost en uitgegeven door Callenbach (1958). In 2019 werd op een van onze studiedagen (zie [Berichten zomer 2019](#)) een lezing gegeven over jeugdboeken over Hongaarse kinderen in Nederland. Orsi R ethelyi vertelde over haar onderzoek en haar grote verzameling boeken over dit onderwerp. Zij is universitair hoofddocent bij de Vakgroep Nederlands aan de E tv s Lor nd Universiteit in Budapest.

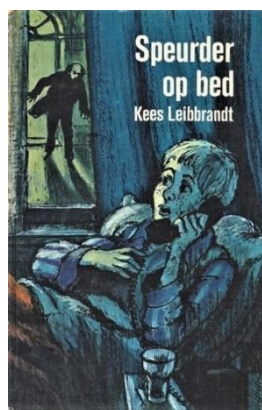

In *Het Hongaarse vriendinnetje* is Rietje de hoofdpersoon. Ze woont in een klein huisje aan de rand van het bos. Haar vader zorgt voor het onderhoud van kampeerhuisjes in het bos van Coldenhove (bij Eerbeek, nu een Landall-Park). Daar zijn inderdaad destijds Hongaarse vluchtelingen ondergebracht 'in wel vijftig lege huisjes'. In het grote kamphuis wonen weeskinderen. De blonde Rietje speelt graag met de donkere Hongaarse kindertjes. Met vriendje Jaap gaat ze naar het kamp, waar bij de beek een doodsbleek meisje met donkere krullen ligt. Rietjes vader komt met kar en paard langs en neemt het meisje Ibie mee naar huis. Vader leest uit de Bijbel 'Ik ben een vreemdeling geweest en gij hebt Mij gehuisvest' en moeder gelooft dat de Here Jezus Ibie bij hen heeft gebracht. Ze mag blijven en haar donkere haren worden keurig

gevlochten. Rietje is reuze blij met haar nieuwe zusje, de Here heeft haar gebracht. En Ibie voelt zich heel gelukkig en veilig, 'misschien voor het eerst van haar jonge leven.'

Wat opvalt is de nadruk op het verschil in uiterlijk en de wel erg snelle 'inburgering' van de jonge vluchteling. Dat de Here een grote rol speelt in dit verhaal is te verwachten in een protestant-christelijk verhaal. Een tijdsdocument over de opvang van deze vluchtelingen.

Jeannette Kok

Vrienden helpen vrienden

In de vorige Nieuwsbrief vroegen we voor Cees de Boer naar een spannend boek over een jongen die aan bed gekluisterd was en vanuit zijn bed iets ontdekte bij een overbuurman. De jongen ziet dat de overbuurman wel erg veel blikjes met mandarijnen thuis krijgt en gaat zelf op onderzoek uit.

Afke Bergstra loste de vraag op: het bewuste boek is *Speurder op bed* geschreven door Kees Leibbrandt. Het is een boek uit de AP-jeugdserie en kwam in 1967 uit bij N.V. De Arbeiderspers.

Informatie over de auteur staat in het *Lexicon van de Jeugdliteratuur*, nu te vinden via de [DBNL](#).

SGKJ - www.hetoudekinderboek.nl - StichtingGKJ@gmail.com - www.facebook.com/stichtingGKJ/

Deze onregelmatig verschijnende *SGKJ-Nieuwsbrief* is een tussentijdse aanvulling op de *SGKJ-Berichten*. De *Nieuwsbrief* wordt verzorgd door Jeannette Kok en Aernout Borms. Opmerkingen over dit nummer en suggesties voor het komende nummer kunt u sturen naar jeannettekok47@outlook.com. U heeft op een eerder moment aangegeven nieuws vanuit de SGKJ op prijs te stellen. Wilt u zich afmelden voor de Nieuwsbrief, stuur dan een mailtje naar: StichtingGKJ@gmail.com